

Brüssel, 24.7.2024
SWD(2024) 806 final

KOMISJONI TALITUSTE TÖÖDOKUMENT

**2024. aasta aruanne õigusriigi kohta
Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis**

Lisatud dokumendile:

**KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA
MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE**

2024. aasta aruanne õigusriigi kohta

Õigusriigi olukord Euroopa Liidus

{COM(2024) 800 final} - {SWD(2024) 801 final} - {SWD(2024) 802 final} -
{SWD(2024) 803 final} - {SWD(2024) 804 final} - {SWD(2024) 805 final} -
{SWD(2024) 807 final} - {SWD(2024) 808 final} - {SWD(2024) 809 final} -
{SWD(2024) 810 final} - {SWD(2024) 811 final} - {SWD(2024) 812 final} -
{SWD(2024) 813 final} - {SWD(2024) 814 final} - {SWD(2024) 815 final} -
{SWD(2024) 816 final} - {SWD(2024) 817 final} - {SWD(2024) 818 final} -
{SWD(2024) 819 final} - {SWD(2024) 820 final} - {SWD(2024) 821 final} -
{SWD(2024) 822 final} - {SWD(2024) 823 final} - {SWD(2024) 824 final} -
{SWD(2024) 825 final} - {SWD(2024) 826 final} - {SWD(2024) 827 final} -
{SWD(2024) 828 final} - {SWD(2024) 829 final} - {SWD(2024) 830 final} -
{SWD(2024) 831 final}

LÜHIKOKKUVÕTE

Kohtusüsteemi digitaliseerimise poolest on Eesti endiselt ELis esirinnas. Pärast kohtute seaduse muutmist 2023. aastal on kõikidesse maakohtutesse loodud vähemalt kaks spetsialiseerunud osakonda – tsiviil- ja süüteosakond. Kohtunike *de facto* üleviimise juhtumeid ei ole esinenud. Kohtud algatasid kohtute haldamise nõukoja reformi, mille tulemusena antaks mitmed ülesanded täitevvõimult üle kohtutele. Uue seadusega vähendati peaaegu kõigi riigiteenistujate, sealhulgas kohtunike palkade indeksit. Tegemist näib olevat üldist laadi meetmega, mis on ajaliselt piiratud, samas on kavas esitada põhiseaduslikkuse järelevalve taotlus. Sidusrühmad pidasid probleemiks kohtunike suurt töökoormust ja kohtunikuameti vähenevat atraktiivsust. Samal ajal jätkavad kohtud sissetulevate kohtuasjade tõhusat menetlemist.

Korruptsioonivastase tegevuskava (2021–2025) rakendamine jätkub kavakohaselt ja tõhusalt. Tehakse seadusandlikke jõupingutusi, et parandada finantskuritegude, sealhulgas korruptsiooni uurimist ja nende eest vastutusele võtmist. Korruptsioonijuhtumite uurimine ja nende eest vastutusele võtmine toimub tõhusalt ning suurkorruptsioonijuhtumite uurimine on veel pooleli. Huvide konflikti vältimise juhiseid rakendatakse edukalt, kuid sellega seotud sunnimehhanismi ei ole praegu kavas kasutusele võtta. Käimas on digitaalsete vahendite väljatöötamine ja kasutuselevõtmine, et tagada kehtivate eetikanormide parem rakendamine. Lobitöö suuniseid rakendatakse endiselt edukalt ja samal ajal on alustatud arutelusid lobitöö normide kehtestamise üle Riigikogus. Erakondade rahastamine on endiselt valdkond, kus korruptsioonioht on suur, ning valitsuse prioriteet on võtta vastu seaduseelnõu, mille eesmärk on tugevdada erakondade rahastamise järelevalve komisjoni volitusi. Rakendatakse pöördukse efekti käsitlevaid norme ja sellega seoses on oodata täiendavaid suuniseid. Vastu võeti uus õigusakt rikkumisest teatajate kaitse kohta. Suure korruptsiooniohuga valdkondadeks peetakse tervishoidu, kohalikke omavalitsusi, erakondade rahastamist, riigihankeid ning elamis- ja töölube.

Eesti meediat reguleeriv asutus on jäänud sõltumatuks. Valitsus hindab vajadust muuta kehtivaid meediaalaseid õigusakte, mis käsitlevad näiteks raadiokanalite litsentsimist. Ettevalmistamisel on seadusandlik reform, mille eesmärk on tagada avalik-õigusliku meedia suurem finantsstabiilsus ja poliitiline sõltumatus. Justiitsministeerium töötab analüüsi kallal, mis puudutab sellise dokumentidele juurdepääsuõiguse tugevdamist, mis on tagatud avaliku teabe seadusega, ning Riigi Infosüsteemi Amet on juba teinud juurdepääsupiiranguteta avaliku teabe internetis kättesaadavaks. Ajakirjanike kaitse on endiselt stabiilne, kuigi poliitikute ja ettevõtjate võetavaid võimalikke õiguslikke meetmeid on nimetatud kasvavaks ohuks.

Riigikogu õigusloomeprotsessis märkimisväärseid viivitusi võimaldavate menetluste sage kasutamine on viinud selleni, et valitsus kasutab seaduseelnõude vastuvõtmiseks sagedamini kiirendatud menetlemist. Reformikavas nähakse õiguskantslerile ette suurem finantsautonoomia. Loobutud on tavast, mille kohaselt eraldatakse rahalisi vahendeid kodanikuühiskonna organisatsioonidele Riigikogu kaudu ilma konkreetsete kriteeriumideta.

SOOVITUSED

Seoses õigusriigi olukorda käsitlevas 2023. aasta aruandes esitatud soovitustega on Eesti saavutanud järgmist.

- Teinud mõningaid täiendavaid edusamme tagamaks, et huvide konflikti vältimise juhistega oleks seotud jõustamismehhanism.
- Teinud mõningaid täiendavaid edusamme tagamaks, et teabe saamise õigust rakendatakse järjepidevalt ja tulemuslikult, võttes arvesse ametlikele dokumentidele juurdepääsu Euroopa norme.

Sellest lähtuvalt ja võttes arvesse vaatlusperioodi muid arengusuundi, soovitatakse Eestil:

- jätkata jõupingutusi kohtute haldamise nõukojade reformimiseks, võttes arvesse Euroopa norme kohtute haldamise nõukodade kohta;
- jätkata jõupingutusi tagamaks, et teabe saamise õigust rakendatakse järjepidevalt ja tulemuslikult, võttes arvesse ametlikele dokumentidele juurdepääsu Euroopa norme;
- tagada õigusloomeprotsessi käigus tulemuslik avalik konsultatsioon.

I. KOHTUSÜSTEEM

Eesti kohtusüsteem on kolmeastmeline: esimese astme moodustavad neli maakohut (mis arutavad kõiki tsiviil-, kriminaal- ja väärteoasju) ja kaks halduskohut, teise astme kaks ringkonnakohut (vaatavad läbi maa- ja halduskohtute lahendeid) ning kolmanda astme kõrgeim kohus ehk Riigikohus, mis vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Riigikohus haldab ise oma eelarvet ja tegevust, esimese ja teise astme kohtuid hallatakse kohtute haldamise nõukoja ja justiitsministeeriumi koostöös. Eestis ei ole konstitutsioonikohut, kuid Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium võib teha põhiseaduslikkuse järelkontrolli, sealhulgas teatavatel tingimustel põhiseaduslikkuse järelevalve taotluse alusel¹. Kohtute haldamise nõukoda on mittealaline kogu,² mille pädevus hõlmab muu hulgas kohtute võrku ja kohtute vahendeid ning mis osaleb arutelus kohtute halduse üle. Esimese ja teise astme kohtute kohtunikud nimetab ametisse Vabariigi President Riigikohtu üldkogu ettepaneku põhjal (*en banc*)³. Prokuratuur on justiitsministri valitsemisalas olev valitsusasutus, mis on oma ülesannete täitmisel sõltumatu. Seda juhib peaprokurör, kelle vastutusalas on olulisel kohal prokuröride ametisse nimetamine ja teenistuskäik⁴. Eesti Advokatuur on sõltumatu omavalitsuslikel põhimõtetel tegutsev kutseühendus⁵. Eesti osaleb Euroopa Prokuratuuri (EPPO) tegevuses.

Sõltumatus

Kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse tase on üldsuse seas endiselt kõrge ja ettevõtjate hulgas keskmine. Üldjoontes peab 67 % üldsusest ja 58 % ettevõtjatest kohtute ja kohtunike sõltumatust 2024. aastal võrdlemisi suureks või väga suureks⁶. Üldsuse seas kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse tase on tõusnud nii 2023. aasta (65 %) kui ka 2020. aasta (57 %) näitajatega võrreldes. Äriühingute seas on kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse tase 2023. aasta tasemega (59 %) võrreldes veidi langenud, kuid jääb 2020. aasta tasemest (39 %) kõrgemaks⁷.

Kõik kohtud on loonud vähemalt kaks spetsialiseerunud osakonda – tsiviil- ja süüteoosakonna – ning kohtunike *de facto* üleviimise juhtumeid ei ole esinenud. Nagu on

¹ Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 4 kohaselt võivad taotluse Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile esitada Vabariigi President, õiguskantsler, kohaliku omavalitsuse volikogu ja Riigikogu. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 9 kohaselt on võimalik ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuotsuse või -määruse alusel.

² Nõukoda ei tegutse alaliselt, vaid tuleb korraliselt kokku neli korda aastas ja erakorraliselt, kui selleks tekib vajadus. Vt „2020. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 3.

³ Riigikohtu üldkogu on Riigikohtu kõrgeim organ. Selle koosseisu kuuluvad kõik 19 riigikohtunikku. Üldkogu kutsub kokku ja selle istungeid juhatab Riigikohtu esimees.

⁴ Prokuratuuris teeb teenistuslikku järelevalvet riigi peaprokurör ja ringkonnaprokuratuurides teevad seda juhtivprokurörid.

⁵ Advokatuuriseaduse § 2 lg 1.

⁶ 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 51 ja 53 ning 2022. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 50 ja 52. Kohtusüsteemi tajutava sõltumatuse tasemeid liigitatakse järgmiselt: väga madal (vähem kui 30 % vastajatest tajub kohtute sõltumatust võrdlemisi suure ja väga suurena); madal (vahemikus 30–39 %), keskmine (vahemikus 40–59 %), kõrge (vahemikus 60–75 %), väga kõrge (üle 75 %).

⁷ Eestis on 46 % ettevõtetest kas üsna või väga kindlad, et nende investeeringud on riigis seaduste ja kohtutega kaitstud. 22 % Eesti äriühingutest peab õigusemõistmise kvaliteeti, tõhusust või sõltumatust üheks peamiseks põhjuseks, mis annab investeeringute kaitse seisukohalt põhjust muretseda. 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeli joonised 55 ja 56.

märgitud 2023. aasta õigusriigi olukorda käsitlevas aruandes, jõustused kohtute seaduse muudatused 1. märtsil 2023⁸. Nende muudatustega kaotati kohtute territoriaalne jaotus riiklikul tasandil ning see asendati spetsialiseerunud tsiviil- ja süüteoosakondadega. Spetsialiseerunud osakondi juhib kohtunik, kelle nimetab ametisse kohtu esimees pärast asjaomase osakonna kohtunike arvamuse ärakuulamist⁹. Reformi eesmärk oli tasakaalustada eri kohtute ja kohtumajade kohtunike töökoormust ning ühtlustada kohtupraktikat¹⁰. Reformi elluviimiseks asutasid kõik kohtud vähemalt kaks spetsialiseerunud osakonda – tsiviil- ja süüteoosakonna¹¹. Täiendavate osakondade loomine saab toimuda alles pärast kohtu üldkogu heakskiitu¹². Reformi eesmärkide täitmise kohta teatas valitsus, et töökoormus on ümber jaotamisel, et see oleks kohtute vahel paremini tasakaalustatud. Kohtupraktika ühtlustamise osas on praeguses etapis tulemustest veel ennatlik anda aru¹³. Sidusrühmad teatasid, et teavet vahetatakse maakohutute vahel juba rohkem, mis viib soovitud tulemusteni¹⁴. Üksikute kohtunike töökoormus ei ole aga reformi tulemusena vähenenud¹⁵. 2023. aasta aruandes¹⁶ tunti muret selle pärast, et muudatused ja nendega seotud osakondade spetsialiseerumine võivad viia kohtunike *de facto* üleviimiseni ilma nende nõusolekuta, kuid see ei ole realiseerunud¹⁷. Seadus sisaldab konkreetseid tagatisi seoses kohtunike üleviimisega, nimelt et kohtuniku üleviimine ühest osakonnast teise toimub üksnes kohtuniku taotlusel, mille kohta teeb otsuse kohtu esimees pärast kohtu täiskoosseisu arvamuse ärakuulamist¹⁸. Olgu meelde tuletatud, et Euroopa normide kohaselt võivad kohtu spetsialiseerumisega kaasned teatavad eelised,¹⁹ kuid samas ka teatavad puudused,²⁰ ning mõlemaid tuleb nõuetekohaselt arvesse võtta, pidades silmas iga liikmesriigi eripära.

Kohtud algatasid kohtute haldamise nõukoja reformi, mille tulemusena antaks mitmed ülesanded täitevvõimult üle kohtutele. Justiitsministeerium avaldas 5. veebruaril 2024 väljatöötamiskavatsuse,²¹ milles kirjeldati kohtusüsteemi reformimise ideid. Kavatsus töötab

⁸ Vt „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 4–6.

⁹ Osakonnajuhatajad toetavad õigusemõistmise toimimist ja korraldavad oma osakonna teenistujate tööd. Nad täidavad ka kohtu esimehe antud ja kohtu kodukorras ettenähtud ülesandeid.

¹⁰ Vt „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 4.

¹¹ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 1. Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt, Riigikohtult ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

¹² Kohtute seaduse § 9¹ lg 2. Valitsus ja Riigikohus on teatanud, et enamik kohtuid jätkab tegevust ainult kahe kohustusliku osakonnaga. Ainult üks kohus on asutanud kolmanda osakonna, mis tegeleb maksejõuetuse- ja äriregistriasjadega.

¹³ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

¹⁴ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja justiitsministeeriumilt saadud teave.

¹⁵ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

¹⁶ Vt „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 5–6.

¹⁷ Justiitsministeeriumilt, Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

¹⁸ Kohtute seaduse § 9¹ lg 4.

¹⁹ Näiteks võib toimikute koondamine spetsialiseerunud kohtunikest koosneva rühma kätte soodustada järjepidevust kohtuotsuste tegemisel ja seega suurendada õiguskindlust. Vt Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu arvamus nr 15 kohtunike spetsialiseerumise kohta (2012), punktid 8–13.

²⁰ Näiteks võib spetsialiseerumine tuua kaasa varasemate otsuste kordamise samade küsimuste üle otsustamisel ja seega takistada ühiskonna vajadustest lähtuvat kohtupraktika arengut. Lisaks ei pruugi väiksematel kohtutel olla võimalik luua erikodasid või luua neid piisaval arvul. See sunnib kohtunikke oma teadmisi mitmekesistama, et nad oleksid võimelised käsitlema eri küsimusi. Vt Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu arvamus nr 15 kohtunike spetsialiseerumise kohta (2012), punktid 14–23.

²¹ Väljatöötamiskavatsus on esimene samm seaduseelnõude väljatöötamise protsessis. See eelneb konkreetsete muudatuste koostamisele ning on aluseks valitsus- ja valitsusväliste asutuste vahelisele arutelule.

välja Riigikohtu esimehe loodud töörühmas ja koostöös sidusrühmadega²². Sellega nähakse ette kohtute haldamise nõukoja reform ja volituste üleandmine täitevvõimult kohtutele. Kavandatud reformi peamised eesmärgid on suurendada kohtute vastutust ja otsustusõigust kohtute arendamisel ja haldamisel, tugevdada kohtusüsteemi sõltumatust täitevvõimust, vähendada kohtute haldamisega seotud ülesannete hajutatust ning tagada kõigile kohtutele sidus ja ühtlaselt kvaliteetne kohtuhaldusteenus. Konkreetseid muudatusettepanekuid ei ole veel esitatud, sest väljatöötamiskavatsust arutatakse kõigepealt valitsusega ja alles seejärel esitatakse see Riigikogule. Seoses kohtunike nõukodadega olgu meelde tuletatud, et selliste organitele on kehtestatud Euroopa normid, mis käsitlevad nende koosseisu ja toimimist, et tagada nende sõltumatus²³.

Kvaliteet

Paberivaba menetlust võimaldava regulatsiooni rakendamisega on Eesti digiarengu poolest ELis endiselt esirinnas. Edukalt rakendatakse 2023. aasta aprillis jõustunud regulatsiooni, mis käsitleb paberivaba kohtumenetlust tsiviil- ja haldusasjades²⁴. See annab digitaalsele kohtutoimikule selge õigusliku tähenduse, et hõlbustada kohtumenetluse digitaliseerimist ja üleminekut paberivabale kohtumenetlusele²⁵. Eesti kohtusüsteem on väga arenenud ning pakub kohtumenetluse läbiviimiseks ja jälgimiseks mitmesuguseid digilahendusi. Siia alla kuulub muu hulgas süüdistatavate võimalus esitada internetis kirjalikke avaldusi, sealhulgas riigi õigusabi taotlusi, kinnipeetute võimalus kasutada kohtuistungiteks valmistumiseks IKT-vahendeid ning ohvrite võimalus pääseda elektrooniliselt juurde oma pooleliolevale kohtuasjale ja esitada kirjalikke avaldusi internetis²⁶.

Uue seadusega vähendati peaaegu kõigi riigiteenistujate, sealhulgas kohtunike palkade indeksit. 2023. aasta detsembris võttis Riigikogu vastu seaduse, millega vähendatakse poole võrra enamiku riigiteenistujate palkade indeksit ja külmutatakse indekseerimine järgmiseks neljaks aastaks²⁷. Kärbet peeti vajalikuks, et tulla toime riigi majandusraskustega. On lubatud, et pärast nelja-aastase perioodi lõppu tõstetakse selle kärpe kompenseerimiseks palkasid²⁸. Peale selle mõjutab indeksi vähendamine riigiteenistujate, sealhulgas peaaegu kõigi kohtunike palku²⁹. See ei puuduta ainult palkasid, mis on seotud riigiteenistujate kõrgeima palgaindeksiga, mille suuruse määrab riigi keskmine palgatõus ja elukalliduse

²² Riigikohus, kohtute haldamise nõukoda ja Eesti Kohtunike Ühing.

²³ Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus CM/Rec(2010)12, punktid 26–29. Vt ka Veneetsia komisjoni arvamus CDL-AD(2020)035, punkt 44. Eelkõige soovitatakse, et „[v]ähemalt pooled selliste nõukogude liikmetest peaksid olema kõikide kohtuastmete kohtunikud, kelle on valinud sama instantsi kohtunikud, pidades silmas kohtusüsteemisest pluralismi“.

²⁴ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 4. Vt ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja halduskohtumenetluse seadustiku muudatuste seaduse (paberivabale kohtumenetlusele üleminek) eelnõu (723 SE).

²⁵ Regulatsiooni kohaselt ei ole vaja pabertoimiku jaoks kohtu enda loodud elektroonilisi dokumente, kohtule saadetud dokumente ega ka infosüsteemis juba salvestatud andmeid välja trükkida. Selline nõue oli varasemates menetlusnormides, milles ei võetud arvesse digitaliseerituse kõrget taset.

²⁶ 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeli joonised 47 ja 48.

²⁷ Vt kõrgemate riigiteenijate ametipalkade seadus.

²⁸ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt, Eesti Kohtunike Ühingult ja õiguskantslerilt saadud teave. Vt ka avalik-õigusliku meedia 18. detsembri 2023. aasta artikkel.

²⁹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt, Eesti Kohtunike Ühingult ja õiguskantslerilt saadud teave.

tõus³⁰. Sidusrühmad on selgitanud, et 2019. aastal nõustusid kohtunikud loobuma teatavatest hüvedest vastutasuks oma palkade iga-aastase stabiilse indekseerimise eest³¹. Nüüd on see süsteem aga muutmisel järgmise nelja aasta palkade indekseerimise külmutamisega ning Eesti Kohtunike Ühing on pöördunud õiguskantsleri poole, et teha koostööd seoses seaduse võimaliku vaidlustamisega Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumis, väites, et uus seadus mõjutab kohtusüsteemi sõltumatust³². Olgu meelde tuletatud, et Euroopa normide kohaselt peaks kohtunike töötasu vastama nende kutsealale ja ülesannetele ning olema piisav, et kaitsta neid ahvatluste eest, mille eesmärk on mõjutada nende otsuseid³³. Siinkohal on oluline, et uus meede näib olevat üldist laadi ja laiema kohaldamisalaga, mis ei puuduta mitte ainult kohtunikke, vaid peaaegu kõiki riigiteenistujaid, see on ka ajaliselt piiratud.

Sidusrühmad leiavad, et kohtunike suur töökoormus ja kohtunikuameti vähenev atraktiivsus on probleem. Riigikohtu esimees andis 10. oktoobril 2023 Riigikogus ülevaate kohtusüsteemi toimimisest ning nimetas peamiste murekohtadena suurt töökoormust ja raskusi noorte talentide ligimeelitamisel³⁴. Justiitsministeerium teatas, et kohtunike töökoormust jälgitakse pidevalt, Riigikohus kinnitas, et esimese ja teise astme kohtute töökoormus suureneb pidevalt³⁵. Sidusrühmad on ühel meelel, et suure töökoormuse probleem on seotud menetlusnormidega³⁶. Sel põhjusel moodustas Riigikohtu esimees 2023. aasta detsembris muudatusettepanekute ettevalmistamiseks töörühma, kelle ülesandeks saiteha kindlaks ja lahendada kohtunike menetlusnormidega seotud probleemid³⁷. Eeldatakse, et esimene muudatusettepanekute eelnõu jõuab Riigikogusse 2024. aasta septembris³⁸. Justiitsministeeriumi sõnul võiks hiljuti vastu võetud kohtute spetsialiseerumise reform töökoormust tasakaalustada, samal ajal kui menetlusnormide muutmine aitaks seda vähendada³⁹. Mis puudutab raskusi noorte talentide meelitamisel kohtusüsteemi, siis on täitevvõim selle probleemi lahendamiseks astunud teatavaid samme⁴⁰ ning Riigikohus on tulnud välja mõne algatustega⁴¹.

³⁰ Nende hulka kuuluvad Riigikogu liikmed ja muud kõrgemad ametiisikud, nagu Riigikohtu esimees ja õiguskantsler.

³¹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

³² Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

³³ Euroopa Nõukogu ministrite komitee soovitus CM/Rec(2010)12, punkt 54, ja Euroopa Liidu Kohtu 27. veebruari 2018. aasta otsus kohtuasjas C-64/16: Associação Sindical dos Juízes Portugueses, punkt 45: „Ent nagu asjassepuutuva organi liikmete ametist tagandamise keeld [...], on ka nende poolt palga saamine, mis vastab nende täidetavate ülesannete olulisusele, kohtu sõltumatusega lahutamatu seotud tagatis“.

³⁴ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 15. Justiitsministeeriumilt, Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

³⁵ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt ja Riigikohtult saadud teave.

³⁶ Justiitsministeeriumilt, Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

³⁷ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult, kohtute haldamise nõukojalt ja Eesti Kohtunike Ühingult saadud teave.

³⁸ Samas.

³⁹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

⁴⁰ Kohtute seaduse §125² jõustus 2023. aasta mais. Vähemalt üks kord aastas korraldatakse kohtunike järelkasvu kava ning menetlemisel on kohtute seaduse eelnõu, mis puudutab kohtuniku töö tulemuslikkuse hindamise nõudeid, kohtunike osalist töökoormust ja ametikitsendusi. Eelnõu eesmärk on toetada kohtunike professionaalset arengut ja ajakohastada kohtusüsteemi.

⁴¹ Need puudutavad projekte, mille eesmärk on suurendada noorte teadlikkust kohtusüsteemist, tasustatud praktikakohti Riigikohtus, avatud uste päevi ja uusi kohtusüsteemi kuvandi kujundamise projekte. Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikohtult ja kohtute haldamise nõukojalt saadud teave.

Riigi õigusabi osutajate suuremaks osalemiseks vastu võetud uute riigi õigusabi normide mõju tuleb veel jälgida. Nagu on märgitud 2023. aasta õigusriigi olukorda käsitlevas aruandes, muutis justiitsminister määrust, millega suurendati advokaatidele riigi õigusabi osutamise eest makstavaid tasusid⁴². Sellest suurendamisest hoolimata tuleb uute normide mõju veel jälgida. Sidusrühmad on teatanud, et olukord ei ole muutunud, sest riigi õigusabi süsteemis osaleb väga vähe advokaate⁴³. Kaitsjale konkreetses kriminaalasjas makstavad õigusabikulud näivad siiski olevat ELi keskmisest suuremad⁴⁴. Seoses advokaatide ja riigi õigusabi pakkujatega olgu märgitud, et Riigikohtus oli menetluses kohtuasi, mis käsitles Eesti Advokatuuri kasutatud eksamite hindamise metoodikat ja advokatuur peatas selle tulemusena advokaadiekamid⁴⁵. Riigikohus leidis, et Eesti Advokatuuri kodukord, sealhulgas advokaadiekami korraldus, ei ole vastuolus advokatuuri seadusega. Selle tulemusena on eksamite kuupäevad nüüd taastatud ja järgmised eksamite kuupäevad on avaldatud advokatuuri veebisaidil⁴⁶.

Tõhusus

Hoolimata menetluste mõningasest pikenedisest jätkavad kohtud sissetulevate kohtuasjade menetlemist tõhusalt. 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeli kohaselt on menetluste kestus otsusele jõudmiseks kuluva aja järgi 2022. aastal endiselt üks lühemaid ELis⁴⁷. 2023. aastal oli tsiviilasjade menetluste kestus päevades maakohtutes keskmiselt sama tõhus kui varasematel aastatel⁴⁸. Süüteoasjade menetlemisel on tõhusus 2022. aastaga võrreldes veidi langenud⁴⁹. Esimese astme kohtutes pikenes haldusasjade kestus jätkuvalt⁵⁰. Kohtumenetluse kestus tsiviil-, kaubandus- ja haldusasjades on ELi lühimate seas (otsusele jõudmiseks kuluva aja järgi) ja pooleliolevate kohtuasjade arv on ELi keskmisest väiksem. Võrreldes 2022. aastaga jäi algatatud ja lõpuleviidud kohtumenetluste määr 100 % juures samaks; see tähendab, et kohtud suudavad sissetulevate kohtuasjadega jätkuvalt toime tulla⁵¹.

II. KORRUPTSIOONIVASTANE RAAMISTIK

Justiitsministeerium vastutab korruptsioonivastase tegevuskava 2021–2025 ettevalmistamise, järelevalve ja koordineerimise eest. Parlamentaarse kontrolli korruptsioonivastaste meetmete

⁴² Vt „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 7.

⁴³ Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogult Eesti õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud kirjalik tagasiside, lk 50. Advokatuuri andmetel osaleb riigi õigusabi süsteemis ligikaudu 800 aktiivsest liikmest ainult umbes 100. Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Advokatuurilt saadud teave.

⁴⁴ 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeli joonis 26.

⁴⁵ Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogult Eesti õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud kirjalik tagasiside, lk 48–49.

⁴⁶ Vt Eesti Advokatuuri veebisaidil avaldatud eksamikuupäevad: <https://advokatuur.ee/en/kuidas-saada-advokaadiks/olulised-kuupaevad>

⁴⁷ 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonised 6–10 ja 16–23.

⁴⁸ 2022. aastal keskmiselt 102 päeva; 2023. aastal keskmiselt 108 päeva. Vt ka „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 5.

⁴⁹ 2022. aastal kriminaalasjade puhul üldmenetluses 245 päevaga, lihtmenetluses 33 päevaga ja väärteoasjade puhul 44 päevaga). 2023. aastal kriminaalasjade puhul üldmenetluses 310 päevaga, lihtmenetluses 34 päevaga ja väärteoasjade puhul 44 päevaga. Vt ka „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 5.

⁵⁰ 2022. aastal 149 päeva; 2023. aastal 162 päeva. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 3.

⁵¹ 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabeli joonised 11–16.

rakendamise üle teostab korruptsioonivastane erikomisjon. Erakondade rahastamist kontrollib erakondade rahastamise järelevalve komisjon. Keskkriminaalpolitsei korruptsioonikuritegude büroo on spetsiaalne üksus, mis vastutab korruptsioonijuhtumite uurimise eest, ning kõrgemate riigiametnike ja kuue suurema kohaliku omavalitsuse kõrgemate ametnike korruptsioonisüütegude uurimine on Kaitsepolitsei ameti ülesanne. Prokuratuur juhendab ja juhib korruptsioonikuritegude kohtueelset kriminaaluurimist ning esindab riiklikku süüdistust kohtus.

Eksperdid ja ettevõtete juhid tajuvad avaliku sektori korruptsioonitaset endiselt suhteliselt madalana. Eesti näitaja on Transparency Internationali 2023. aasta korruptsioonitaju indeksi alusel 76/100 ning ta on selle järgi Euroopa Liidus 8. ja maailmas 12. kohal⁵². See näitaja on viimasel viiel aastal olnud suhteliselt stabiilne⁵³. Eurobaromeetri 2024. aasta korruptsiooni käsitleva eriuuringu kohaselt leiab 51 % küsitletutest, et korruptsioon on riigis laialt levinud (ELi keskmine näitaja on 68 %), ja 21 % küsitletutest, et korruptsioon mõjutab neid otseselt igapäevaelus (ELi keskmine näitaja on 27 %)⁵⁴. Ettevõtjate puhul leiab 36 % vastanutest, et korruptsioon on riigis laialt levinud (ELi keskmine näitaja on 65 %), ja 10 % vastanutest, et korruptsioon on ettevõtluses probleem (ELi keskmine näitaja on 36 %)⁵⁵. Lisaks leiab 36 % vastanutest, et süüdimõistvaid otsuseid on piisaval hulgal, et mõjutada inimesi korruptiivsest tegevusest hoiduma (ELi keskmine näitaja on 32 %),⁵⁶ ja 52 % ettevõtjatest usub, et kõrgemale ametnikule altkäemaksu andmisega vahelejäädud inimesed ja ettevõtjad saavad kohase karistuse (ELi keskmine on 31 %)⁵⁷.

Korruptsioonivastase tegevuskava (2021–2025) rakendamine jätkub kavakohaselt ja tõhusalt. Korruptsioonivastase tegevuskava (2021–2025)⁵⁸ rakendamine toimub kavakohaselt. 2023. aastal keskenduti peamiselt huvide konfliktide ja lobitööga seotud küsimustele,⁵⁹ ning korruptsioonivastane võrgustik,⁶⁰ sealhulgas valitsuse ja kodanikuühiskonna esindajad, kogunes viiel korral⁶¹. 2021.–2025. aasta korruptsioonivastase võitluse tegevuskava rakendamise järelevalvet puudutav aruanne avaldatakse 2024. aasta lõpus⁶². Seni on üheks võimalikuks probleemiks olnud erasektorile suunatud uurimiste

⁵² Transparency International (2024), „Korruptsiooni tajumise indeks 2023“. Tajutava korruptsiooni tasemeid liigitatakse järgmiselt: madal (ekspertide hulgas ja äriühingutes hinnatakse avaliku sektori korruptsiooni taset enam kui 79 punktiga); suhteliselt madal (hinne 79–60), suhteliselt kõrge (hinne 59–50), kõrge (hinne alla 50).

⁵³ 2019. aastal oli see hinne 74, 2023. aastal aga 76 punkti. Hinne tõuseb/langeb märkimisväärselt, kui see muutub enam kui viie punkti võrra; paraneb/halveneb, kui muutus on vahemikus 4–5 punkti; on suhteliselt püsiv, kui muutus on vahemikus 1–3 punkti (viimase viie aasta jooksul).

⁵⁴ Eurobaromeetri eriuuring nr 548 selle kohta, kuidas kodanikud suhtuvad korruptsiooni ELis (2024). Eurobaromeetri andmeid selle kohta, kuidas inimesed korruptsiooni tajuvad ja millised on nende kogemused sellega, ajakohastatakse igal aastal. Eelmine andmekogum on Eurobaromeetri eriuuring nr 534 (2023).

⁵⁵ Eurobaromeetri kiiruuring nr 543 selle kohta, kuidas ettevõtjad suhtuvad korruptsiooni ELis (2024). Eurobaromeetri andmeid selle kohta, kuidas ettevõtjad suhtuvad korruptsiooni, ajakohastatakse igal aastal. Eelmine andmekogum on Eurobaromeetri kiiruuring nr 524 (2023).

⁵⁶ Eurobaromeetri eriuuring nr 548 selle kohta, kuidas kodanikud suhtuvad korruptsiooni ELis (2024).

⁵⁷ Eurobaromeetri kiiruuring nr 543 selle kohta, kuidas ettevõtjad suhtuvad korruptsiooni ELis (2024).

⁵⁸ Korruptsioonivastase tegevuskava 2021–2025.

⁵⁹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

⁶⁰ Korruptsiooniennetuse kontaktid ministeeriumides. Kättesaadav aadressil <https://www.korruptsioon.ee/et/korruptsiooni-ennetus/korruptsiooni-ennetuse-kontaktid-ministeeriumides>.

⁶¹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

⁶² Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

piiratud fookus,⁶³ mida loodetakse lahendada seeläbi, et suurendatakse vahendeid, mis suunatakse politseisse tema erasektori korrupsiooni uurimisvõimekuse suurendamiseks (hinnanguline kulu 1 500 000 eurot) ning prokuratuuri menetlus- ja analüüsivõime arendamiseks (nt audiitorite ja abipersonali värbamine)⁶⁴.

Tehakse seadusandlikke jõupingutusi, et parandada finantskuritegude, sealhulgas korrupsiooni uurimist ja nende eest vastutusele võtmist. Korrupsioonivastase seaduse muudatuste eelnõu⁶⁵ esitati Riigikogule 2024. aasta mais⁶⁶. 2023. aastal moodustas siseministerium töörühma,⁶⁷ et parandada finantskuritegude, sealhulgas korrupsiooni uurimise ja nende eest vastutusele võtmise tulemuslikkust. Töörühma ülesanne on valmistada ette seadusandlikke ja organisatsioonilisi reforme (sealhulgas neid, mis puudutavad töötajate koolitamist ja rahastamist). Töörühm esitab valitsusele 2024. aasta jooksul aruande, milles tehakse oma järeldustest kokkuvõte⁶⁸. Lisaks on 2024. aastal kavas saata ministeeriumidesse kooskõlastamisringile väljatöötamiskavatsus, mis puudutab politsei ja piirivalve seaduse muutmist,⁶⁹ et tagada tõhusam lähenemisviis korrupsiooni ennetamisele⁷⁰.

Korrupsioonijuhtumite uurimine ja nende eest süüdistuse esitamine toimub tõhusalt. 2023. aastal oli eeluurimisel 34 korrupsioonijuhtumit,⁷¹ üheksa juhtumit saadeti kohtusse,⁷² kuus lahendati ja kolm lõpetati otstarbekusega seotud kaalutlustel⁷³. Praegu uurib prokuratuur kolme korrupsioonisüütegu,⁷⁴ mis kõik on seotud altkäemaksuga⁷⁵. Pooleliolevaid piiriülese altkäemaksuga seotud juhtumeid praegu ei ole. Mis puudutab koostööd Euroopa

⁶³ Postimees, „Keskkriminaalpolitsei mured: erasektori korrupsioon ning valimiskampaanias kuriteokaebusi esitavad omavalitsused“, 12. detsember 2023.

⁶⁴ Korrupsioonivastane tegevuskava 2021–2025.

⁶⁵ Vt „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 9–10.

⁶⁶ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave.

⁶⁷ Töörühm koosneb asjaomaste valitsusasutuste ja -organite esindajatest.

⁶⁸ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

⁶⁹ Kavandatud muudatused puudutavad muu hulgas juhtivatel ametikohtadel töötavate ametnike ametisse nimetamist ja teenistustingimuste ühtlustamist (alates üksuse juhataja tasandist) samadel alustel, nagu on ette nähtud teiste kõrgete politseiametnike (nt prefektid ja asepeadirektorid) ametisse nimetamist käsitlevate sätetega. Samuti tehakse ettepanek teha vajaduse korral kättesaadavaks jälitusteave, mis on saadud muu kriminaalmenetluse raames (s.t tõendid avastamise kohta) isiku töölevõtmisel, või kui isik on teenistuses, et otsustada tema sobivus politseiteenistusse ja juurdepääs jälitusteabele. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 5.

⁷⁰ Need muudatusettepanekud tehti Politsei- ja Piirivalveameti kõrgemate ametnike – keskkriminaalpolitsei juhi, sisekontrollibüroo juhi ja keskkriminaalpolitsei operatiivbüroo juhi ning Maksu- ja Tolliameti tolliosakonna juhi – pettusekahtluse järeelmeetmena. ERR, „Estonian customs chief, PPA director detained on fraud-related suspicions“, 21. märts 2023, <https://news.err.ee/1608923327/belitsev-central-criminal-police-ppa-officials-involved-in-fraud-case>.

⁷¹ 2022. aastal 42 juhtumit. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud materjali lisa. Vt ka „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 10.

⁷² 2022. aastal 6 juhtumit. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud materjali lisa. Vt ka „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 10.

⁷³ 2022. aastal 5 juhtumit. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud materjali lisa. Vt ka „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 10.

⁷⁴ Prokuratuur koosneb 40 prokurörist, kelle vastutusalas on valgekraede kuritegevuse, sh korrupsiooni, majandus- ja küberkuritegevuse eest süüdistuste esitamine. Vt ka „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 10.

⁷⁵ 2022. aastal 22 korrupsioonisüütegu. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud materjali lisa.

Prokuratuuriga, siis 2023. aastal korruptsioonikuritegudega seotud juhtumeid ei uuritud⁷⁶. Eestis on praegu kolm Euroopa delegaatprokuröri, kuid loodetakse veel vähemalt ühte⁷⁷.

Suurkorruptsiooni käsitlevad uurimised on veel pooleli. Praegu on pooleli mõne suurkorruptsioonijuhtumi uurimine,⁷⁸ sealhulgas menetlus ühe endise ministri vastu⁷⁹. Porto Franco esimeses kohtuasjas tühistas ringkonnakohus esimese astme kohtu varasema õigeksmõistva otsuse ning mõistis Keskerakonna ja selle endise peasekretäri mõjuvõimuga kauplemises süüdi⁸⁰. Porto Franco teises altkäemaksuga seotud kohtuasjas on praegu esimese astme kohtus käimas veel üks menetlus, millesse on segatud endine rahandusministri nõunik⁸¹. Tallinna Sadama asjas mõistis esimese astme kohus süüdistatavad õigeks, kuna leiti, et tegemist on erasektori altkäemaksujuhtumiga, mis oli aegumistähtaegadest tulenevalt aegunud⁸².

Huvide konflikti vältimise juhiseid rakendatakse edukalt ja tehtud on mõningaid täiendavaid edusamme, kuid praegu ei ole kavas sellega seotud sunnimehhanismi kasutusele võtta. Õigusriigi olukorda käsitlevas 2023. aasta aruandes soovitati Eestil „tagada, et huvide konflikti vältimise juhistega on seotud jõustamismehhanism“⁸³. Nagu on märgitud õigusriigi olukorda käsitlevas 2023. aasta aruandes,⁸⁴ kehtestas Eesti huvide konflikti vältimise juhiste edasiseks tugevdamiseks uued menetlused, sealhulgas nähti ette korruptsioonivastased kontaktpunktid (et toetada ministreid ja nende nõunikke kehtivate normidega tutvumisel)⁸⁵. 2023. aastal kasutati ministrite ja poliitiliste nõunike kohustuslik e-koolitust ning teadlikkuse suurendamist võrreldes varasemate aastatega praktikas üha rohkem⁸⁶. Ametiasutused jätkasid parimate tulemustega avalike teenuste tunnustamist⁸⁷ läbipaistva poliitikakujundaja tiitliga⁸⁸. Kodanikuühiskond on välja töötanud läbipaistva huvikaitse hea tava⁸⁹. Riigiteenistujad said kasutada e-õppe kursust „Korruptsiooni ja huvide konflikti vältimine avalikus sektoris“⁹⁰. Ametiasutused pööravad suurt tähelepanu

⁷⁶ Euroopa Prokuratuuri 2023. aasta aruanne, lk 27.

⁷⁷ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Politsei- ja Piirivalveametilt saadud teave.

⁷⁸ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus politseilt saadud teave.

⁷⁹ ERR, „Education ministry seeking close to €120,000 in damages from ex-minister“, 8. jaanuar 2021.

⁸⁰ ERR, „Ringkonnakohus mõistis Tederi, Korbi ja Keskerakonna Porto Franco kaasuses süüdi“, 18. märts 2024.

⁸¹ ERR, „Riigiprokuratuur esitas Kersti Krachtile ja Hillar Tederile süüdistuse“, 1. aprill 2022.

⁸² ERR, „Kohus mõistis Tallinna Sadama asjas süüdistatavad õigeks“, 27. juuni 2024.

⁸³ „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 2. Komisjoni hinnangul on tehtud „märkimisväärseid edusamme selle tagamisel, et huvide konflikti vältimise juhistega on seotud tulemuslik kontrolli-, seire- ja sunnimehhanism“.

⁸⁴ Eesti Vabariigi Valitsus (2021), „Huvide konflikti vältimise juhised ministritele ja nende nõunikele“, punktid 12–13.

⁸⁵ „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 11.

⁸⁶ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 4.

⁸⁷ Teabe kvaliteedi hindamise ja järjestamise kriteeriumid leiab siit: <https://public.tableau.com/app/profile/kriminaalpoliitika/viz/Lobikohtumisteteemad/Hindamiskriteeriumid>.

⁸⁸ Kättesaadav aadressil <https://www.korruptsioon.ee/et/lobistidega-suhtlemine/kohtumiste-andmed>.

⁸⁹ Korruptsioonivaba Eesti ja Eesti Vabariigi Liidu koostatud suunistes on esitatud üldpõhimõtted selle kohta, kuidas peaksid läbipaistvad huvikaitseasutused tegutsema. Samuti tuuakse näiteid vastuvõetavatest ja vastuvõetamatutest tegevustest ning soovitakse avaldada rahastamisallikad, majandusaasta aruanded, institutsiooni eesmärgid, kohtumised ametiisikutega jne. Vabariigi Liit, „Läbipaistva huvikaitse hea tava“.

⁹⁰ Kursus koosneb kaheksast avatud lähtekoodiga õppeplatvormi moodulist ja veebis kättesaadavatest lühivideotest. Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 7.

ennetamisele ja rakendatakse uusi menetlusi, mille eesmärk on suurendada teadlikkust kehtivatest normidest⁹¹. Ametiasutused muutsid seda süsteemi spetsiifilisemaks: see põhineb pehmel õigusel ja hõlmab hoolikat seiret, mis võimaldab avastada võimalikke rikkumisi, mida vajaduse korral menetletakse kriminaalõiguse normide alusel. Valitsus leidis, et vajadus eraldi kohandatud sunnimehhanismi järele puudub, kuna süsteem on osutunud tõhusaks. Valitsuse sõnul ei sobiks selline mehhanism praeguse süsteemiga ja see ei looks mingit lisaväärtust⁹². Seoses õigusriigi olukorda käsitleva 2023. aasta aruande soovitusena on tehtud mõningaid täiendavaid edusamme, kuna vastu on võetud meetmed, et aidata kaasa kehtivate suuniste tõhusale rakendamisele ilma spetsiaalse sunnimehhanismita.

Käimas on digitaalsete vahendite väljatöötamine ja kasutuselevõtmine, et tagada kehtivate eetikainormide parem rakendamine. Varadeklaratsioonide kontrollimise tõhustamiseks välja töötatav digivahend valmib eeldatavasti 2025. aastal⁹³. Välja on töötatud veel üks e-vahend, mille abil hinnata korruptsiooniohtu erasektoris⁹⁴. Lisaks käivitas kodanikuühiskond veebitööriista (Integrity Watch 3.0), mille eesmärk on integreerida riigihangete registri teave, e-äriregistri andmed ning erakondade tulude ja laekumiste aruanded⁹⁵. Samuti on ülikoolide jaoks välja töötatud e-õppe vahend, mis puudutab ettevõtluskorruptsiooni, majanduskuritegusid ja ärietikat⁹⁶. 2023. aastal võttis haridus- ja teadusministeerium vastu üksikasjalikud suunised korruptsiooni ennetamiseks haridusasutustes⁹⁷. Sellega koos suurendati inimeste teadlikkust ja pädevust: viimase kuue aasta jooksul koolitati korruptsioonivastase võitluse kursustel 50 koolis 2 000 gümnaasiumiõpilast⁹⁸.

Valitsuse lobitöö suuniste rakendamine jätkub edukalt ja alustati arutelusid lobitöö reeglite kehtestamise üle Riigikogus. Pädevad asutused edendasid 2023. aastal jätkuvalt lobitööreegleid⁹⁹ ja jälgisid aktiivselt nende järgimist. Ministeeriumide esitatud teabe ning käitumiskvaliteedi analüüsimine ja parimate tulemustega üksuste paremusjärjestuse ajakohastamine hakkab eeldatavasti toimuma kvartaalselt¹⁰⁰. Justiitsministeerium ja Korruptsioonivaba Eesti analüüsisid¹⁰¹ avalikustatud lobikohtumiste andmeid ja esitasid 2023. aasta detsembris kümne kõrgema tulemusega asutuse pingerea¹⁰². Kooskõlas GRECO soovitusena¹⁰³ alustasid fraktsioonid arutelusid võimalike lobitöö suuniste üle ka Riigikogu jaoks¹⁰⁴.

⁹¹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

⁹² Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud materjali lisa.

⁹³ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

⁹⁴ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 7.

⁹⁵ Korruptsioonivaba Eesti, <https://transparency.ee/uudiskirjad/oktoober-november-2023>.

⁹⁶ Kättesaadav aadressil <https://www.korruptsioon.ee/et/e-ope/koolidele/arieetika-korruptsiooni-ja-majanduskuritegude-oppematerjal>.

⁹⁷ Juhised korruptsiooni ennetamiseks haridusasutustes.

⁹⁸ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 7.

⁹⁹ Eesti Vabariigi Valitsus (2021), „Lobistidega suhtlemise hea tava ametiisikutele“. Kokkuvõtte lobikohtumistest.

¹⁰⁰ Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 4.

¹⁰¹ Teabe kvaliteedi hindamise ja järjestamise kriteeriume on kirjeldatud siin: <https://public.tableau.com/app/profile/kriminaalpoliitika/viz/Lobikohtumisteteemad/Hindamiskriteeriumid>.

¹⁰² Kättesaadav aadressil <https://www.korruptsioon.ee/et/lobistidega-suhtlemine/kohtumiste-andmed>.

¹⁰³ GRECO, viies hindamisvoor – Eestit käsitlev hindamisaruanne keskvalitsustes (tippametnikud) ja õiguskaitseasutustes korruptsiooni ennetamise ja ausameelse tegutsemise edendamise kohta.

¹⁰⁴ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Riigikogu korruptsioonivastaselts erikomisjonilt saadud teave.

Pöördukse efekti käsitlevaid eeskirju rakendatakse ja 2024. aastal on selles valdkonnas oodata täiendavaid suuniseid. Rakendatakse muudatust,¹⁰⁵ mis puudutab valitsusliikmete tegevust pärast ametiaja lõppemist ja kuuekuulise ooteaja kehtestamist¹⁰⁶. Samal ajal on 2024. aastal oodata konkreetseid pöördukse efekti puudutavaid suuniseid koos võimalike juhustega riskide maandamiseks, mida ametnikueetika nõukogu praegu välja töötab¹⁰⁷. Samal ajal on teatatud isikute liikumisest poliitiliste ametikohtade ja erettevõtete vahel,¹⁰⁸ mis nõuab kehtivate eeskirjade tõhusa rakendamise tagamist.

Vastu võeti uus õigusakt rikkumisest teatajate kaitse kohta. Aastate 2021–2025 korrupsioonivastases tegevuskavas¹⁰⁹ on ette nähtud rikkumisest teavitaja kaitse seaduse¹¹⁰ vastuvõtmine ja elektroonilise teavituskanali loomine¹¹¹. Uus seaduseelnõu,¹¹² mis esitati Riigikogule 11. septembril 2023, võeti vastu 15. mail 2024 ja see jõustub 1. septembril 2024.¹¹³ Selle ettepaneku sisuline kohaldamisala piirdub kaitse andmisega isikutele, kes teatavad rikkumisest teatamise kaitse direktiivis loetletud ELi õiguse valdkondadega seotud rikkumistest, millest on teada saadud tööalase tegevuse käigus; varasema seaduseelnõuga laiendati kaitset ka rikkumisest teatajatele, kes teatasid riigisiseste õigusaktide rikkumisest¹¹⁴.

Erakondade rahastamise raamistiku tugevdamine on valitsuse prioriteet. Erakondade rahastamine ning erasektori ja poliitikakujundajate vahelised kontaktid on endiselt olulised teemad¹¹⁵. Hoolimata erakondade rahastamise järelevalve komisjoni pikaajalistest soovist ei ole muudetud kehtivaid norme, mille alusel tagastatakse ebaseaduslikud annetused annetajale, selle asemel et suunata need ümber riigieelarvesse¹¹⁶. Seaduseelnõu

¹⁰⁵ Vabariigi Valitsuse seaduse (Vabariigi Valitsuse seadus – Riigi Teataja) muudatus, mis võeti vastu 1. augustil 2022 (jõustus 19. augustil 2022).

¹⁰⁶ Vt „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 11–12.

¹⁰⁷ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave. Seni on eetikanõukogu koostanud mitu juhendit, mis on veebis kättesaadavad: <https://www.fin.ee/riigihaldus-ja-avalik-teenistus-kinnisvara/avalik-teenistus/eetika>.

¹⁰⁸ Uudisteportaal Delfi, „Tööjõuturul paistab lahendus. Ettevõtted said majandusministeeriumilt lootustandva sõnumi“, 2. detsember 2023.

¹⁰⁹ Korrupsioonivastane tegevuskava 2021–2025.

¹¹⁰ 14. aprillil 2023 algatas Euroopa Komisjon Eesti suhtes rikkumismenetluse Euroopa Liidu Kohtus, kuna Eesti ei olnud üle võtnud ELi direktiivi 2019/1937 liidu õiguse rikkumisest teavitavate isikute kaitse kohta. Menetlus on veel pooleli.

¹¹¹ Korrupsioonivastane tegevuskava 2021–2025.

¹¹² Tööalasest Euroopa Liidu õiguse rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu (257 SE), algatatud 11. september 2023.

¹¹³ Tööalasest Euroopa Liidu õiguse rikkumisest teavitaja kaitse seadus, 15. mai 2024.

¹¹⁴ Uue õigusraamistiku ootuses käivitas Korrupsioonivaba Eesti e-kursuse praktikutele rikkumisest teatamise kohta ning on avanud ka keskuse, mis annab nõu ja aitab konfidentsiaalselt lahendada probleeme, mille on tõstatanud isikud, kes on olnud tunnistajaks tööalasele väärkäitumisele, ja aitab neil leida oma juhtumile parima lahenduse. Korrupsioonivaba Eesti, „Vihjeandmise meetmed: e-kursus praktikutele“. Kui asjakohane õigusraamistik on kehtestatud, peaks keskus andma potentsiaalsetele rikkumisest teatajatele teavet nende õiguste ja kohustuste kohta ning tagama teatamisel ja uurimise tulemustele juurdepääsul konfidentsiaalsuse. Lisaks on keskuse eesmärk koostada aruandeid anonüümitud juhtumite kohta, et aidata tuvastada korrupsiooniriske. Korrupsioonivaba Eesti, vihjeandjate teabe- ja nõustamiskeskus (ALAC).

¹¹⁵ Üks juhtum puudutas ettevõtja 300 000 euro suurust annetust Keskerakonnale, mis hiljem tagasi lükati. ERR, Uku Toom „Ratas: Keskerakonna juhatus on lõhki“, 6. juuli 2023. Teine juhtum puudutas sihtasutust, mis aitas nelja erakonda 2023. aasta märtsi valimiste eel. Erakondade rahastamise järelevalve komisjon otsustas, et tasuta nõustamine on „keelatud annetus“. ERR, „ERJK orders parties to return 'donations' to SALK foundation“, 19. oktoober 2023.

¹¹⁶ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus erakondade rahastamise järelevalve komisjonilt saadud teave.

kõnealuse komisjoni uurimisvolituste laiendamise kohta kolmandatelt isikutelt dokumentide, teabe ja selgituste taotlemise õigusliku aluse kaudu, mis oli kavandatud 2023. aasta keskpaigaks,¹¹⁷ on praeguse valitsuse prioriteet¹¹⁸. Muu hulgas peaks see tagama ka riigieelarvest rahastamise vähenemise erakondadele, kes on tabatud kehtivate normide rikkumiselt¹¹⁹.

Valitsus on teinud kindlaks mitu suure korrupsioonihuga valdkonda. Eurobaromeetri kiiruuring ettevõtjate suhtumise kohta korrupsiooni ELis näitab, et 7 % liikmesriikide ettevõtjatest (ELi keskmine 27 %) leiab, et praktikas on korrupsioon takistanud neil viimase kolme aasta jooksul võita riigihanget või riigihankelepingut¹²⁰. Suure korrupsioonihuga valdkondadeks peetakse tervishoidu, kohalikke omavalitsusi ja erakondade rahastamist,¹²¹ riigihankeid¹²² ning elamis- ja töölubade saamist¹²³.

III. MEEDIA MITMEKESISUS JA MEEDIAVABADUS

Eestis on sõnavabadus õiguslikult kaitstud põhiseadusega¹²⁴. Teisene õigusakt tagab sõnaselgelt ajakirjanike õiguse kaitsta oma allikaid, tugevdab meediavabadust raadio- ja televisioonisektoris¹²⁵ ning loob kaitsemeetmed avalik-õigusliku meedia sõltumatuse tagamiseks¹²⁶. Teabe saamise õigust on sõnaselgelt tunnustatud põhiseaduses, avaliku teabe seaduses¹²⁷ ja isikuandmete kaitse seaduses¹²⁸.

Riigi reguleeriva asutuse sõltumatus on püsinud stabiilsena, samal ajal kui valitsus uurib võimalust teha seadusandlikke muudatusi. Riigi reguleeriv asutus – Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet – märgib, et hoolimata oma suhtelisest väiksusest ja piiratud ressurssidest, on ta suutnud aidata audiovisuaalmeedia teenuste Euroopa regulaatorasutuste rühma (ERGA) tööle edukalt kaasa¹²⁹. Nagu on märgitud õigusriigi olukorda käsitlevas 2023. aasta aruandes, on talle eraldatud täiendavad töötajad ja paremad tehnilised ressursid, mille abil meediateenuste sisu jälgida,¹³⁰ kusjuures tulevikus võidakse ressursse veelgi suurendada¹³¹. 2024. aasta meedia mitmekesisuse seire järgi on meediaasutuse sõltumatuse ja

¹¹⁷ Vt „2021. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 8; „2022. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 9; „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 13.

¹¹⁸ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

¹¹⁹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave.

¹²⁰ Eurobaromeetri kiiruuring nr 543 selle kohta, kuidas ettevõtjad suhtuvad korrupsiooni ELis (2024). See on 20 protsendipunkti alla ELi keskmise.

¹²¹ „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 10.

¹²² Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Politsei- ja Piirivalveametilt saadud teave.

¹²³ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Politsei- ja Piirivalveametilt saadud teave.

¹²⁴ Eesti Vabariigi põhiseaduse §-d 44–46. 2024. aastal asetus Eesti organisatsiooni Piirideta Reporterid ajakirjandusvabaduse indeksi alusel kuuendale kohale, varasemal aastal oli ta selle näitaja poolest kaheksandal kohal.

¹²⁵ Meediateenuste seaduse §-d 15 ja 13.

¹²⁶ Eesti Rahvusringhäälingu seadus; Euroopa Parlamendi väljaande „Flash Eurobarometer: News & Media Survey 2022“ kohaselt kuulub Eesti nende liikmesriikide esikolmikusse, kus kodanike usaldus avalik-õiguslike tele- ja raadiojaamade (sh veebikanalid) vastu on kõige suurem.

¹²⁷ Avaliku teabe seadus.

¹²⁸ Isikuandmete kaitse seadus.

¹²⁹ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametilt saadud teave.

¹³⁰ „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 14.

¹³¹ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametilt saadud teave.

tulemuslikkusega seotud riskitase endiselt madal¹³². Samal ajal on kultuuriministeerium kogunud arvamusi meediat reguleerivate õigusaktide võimalike muudatuste kohta, mis võivad mõjutada meediat reguleeriva asutuse tööd¹³³. Eelkõige selleks, et vältida julgeolekuohtu kujutava teabe levimist ja levitamist, võiks reguleeriva asutuse volitusi suurendada, et ta saaks määrata üksustele Venemaa televisiooni sisu taasedastamise eest trahve¹³⁴. Lisaks on kavas esitada uued normid, millega lihtsustatakse meediat reguleeriva asutuse hallatavat loamenetlust Eesti raadioringhäälinguorganisatsioonide jaoks¹³⁵. Kuigi meediaturg on väga kontsentreeritud, ei ole Eesti õiguses lisaks üldisele konkurentsioigusele ette nähtud erinorme selle reguleerimiseks¹³⁶. Meediateenuse osutajate paljusus on 2024. aasta meedia mitmekesisuse seire järgi suure riskiga¹³⁷. Teave ringhäälinguettevõtete omanike, sealhulgas tegelike kasusaajate kohta on seadusega tagatud. Kuigi teave igat liiki meediaettevõtete omanike ja tegelike kasusaajate kohta on laialdaselt kättesaadav, on mõnel juhul kaheldud teabe täpsuses¹³⁸. 2024. aasta meedia mitmekesisuse seire raames on leitud, et meediaomandi läbipaistvus kujutab endast keskmist riski, mis on peamiselt tingitud spetsiaalselt meediat käsitlevate õigusaktide ebapiisavusest¹³⁹.

Ettevalmistamisel on avalik-õiguslikku meediat käsitlev seadusandlik reform. Avalik-õigusliku meedia sõltumatus tugevdamiseks valmistab valitsus ette õigusraamistikku – Eesti Rahvusringhäälingu seaduse reformi. Teda abistab ekspertide tööühm, mis koosneb avalik-õigusliku meedia ja erameediaettevõtete esindajatest ning teadlastest. Ettevalmistamisel on uus seadusandlik ettepanek,¹⁴⁰ millele järgneb avalik konsultatsioon. Üks põhipunkte oleks avalik-õigusliku meedia parema finantsstabiilsuse tagamine¹⁴¹. Praegu on avalik-õiguslik meedia jätkuvalt mures avaliku teenuse sisu tootmise pikaajalise jätkusuutlikkuse pärast¹⁴². Seda olukorda peavad problemaatiliseks ka teised sidusrühmad¹⁴³ ning seda süvendab kõrge inflatsioonimäär¹⁴⁴. Tulevases seadusandlikus reformis käsitletak ka Eesti Rahvusringhäälingu juhatuse ametisse nimetamise ja ametist vabastamise eest vastutava Eesti

¹³² Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 15.

¹³³ Ajakirjanikud, siseminister, kultuuriministeerium ja Riigikogu pooldasid pigem iseregulatsiooni ega võtnud hästi vastu ameti ettepanekut kehtestada uudistesaadetele erapooletusnõuded, et võidelda välisriigist lähtuvate infomanipulatsioonide vastu. 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametilt saadud teave. Eesti Ajakirjanike Liit (2023), Eesti Ajakirjanike Liidu avaldus Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti ettepaneku kohta; ERR (2023), „Interior minister does not support TTJA’s media monitoring proposal“.

¹³⁴ ERR (2024), „Draft bill to enable fines for Estonian care homes showing Russian TV channels“.

¹³⁵ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametilt saadud teave.

¹³⁶ Lauk, E., Oller Alonso, M. & Harro-Loit, H. (2024), „Monitoring Mediascapes – A Premise of Wisdom-Based EU Media Governance“, lk 111; „2022. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 11.

¹³⁷ Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 19.

¹³⁸ Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 18–19.

¹³⁹ Samas.

¹⁴⁰ Kultuuriministeerium (2024), Eesti Rahvusringhäälingu seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus.

¹⁴¹ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus kultuuriministeeriumilt ja avalik-õigusliku meedia esindajatelt saadud teave.

¹⁴² Eestisse tehtud riigikülastuse käigus avalik-õigusliku meedia esindajatelt saadud teave.

¹⁴³ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Pressinõukogult ja Eesti Ajakirjanike Liidult saadud teave.

¹⁴⁴ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus avalik-õigusliku meedia esindajatelt saadud teave. Inflatsiooni aastane muutus Eestis jõudis 2022. aasta augustis 25,2 %ni ja oli 2024. aasta veebruaris endiselt üle ELi ja euroala keskmise. Teave inflatsioonimäärade kohta on kättesaadav Eurostati veebisaidil European Statistical Monitor.

Rahvusringhäälingu nõukogu koosseisu, kuhu kuulub praegu lisaks neljale väliseksperdile kuus Riigikogu liiget¹⁴⁵. Kuigi praktikas ei ole seni konkreetseid probleeme kindlaks tehtud,¹⁴⁶ võib see reform aidata piirata võimalikke riske, mis on seotud poliitilise mõjuga avalik-õiguslikule meediale seoses ametisse nimetamise ja rahastamise protsessidega, mida üldiselt peetakse 2024. aasta meedia mitmekesisuse seire raames suureks ohuks avalik-õigusliku meedia sõltumatusele.

Täiendavaid edusamme on tehtud seoses teabe juurdepääsu õigusega: valitsuses on ettevalmistamisel avaliku teabe seaduse analüüs ja ta on juba teinud juurdepääsupiiranguteta avaliku teabe internetis kättesaadavaks. Õigusriigi olukorda käsitlevas 2023. aasta aruandes soovitati Eestil „tagada, et teabe saamise õigust rakendataks praktikas järjepidevalt ja tulemuslikult, võttes arvesse ametlikele dokumentidele juurdepääsu Euroopa norme“¹⁴⁷. Pärast Riigikogu tellitud sõltumatut uuringut, milles tehti kindlaks avalikule teabele juurdepääsuga seotud peamised probleemid,¹⁴⁸ on justiitsministeeriumis ettevalmistamisel avaliku teabe seaduse analüüs, mis põhineb spetsiaalselt moodustatud töörühma ettepanekutel õigusaktide paremaks rakendamiseks¹⁴⁹. Samuti on avaliku sektori asutuste valduses olev juurdepääsupiiranguteta avalik teave juba tehtud masinloetavas vormingus kättesaadavaks uue avaandmete portaali kaudu¹⁵⁰. Samal ajal märgivad sidusrühmad jätkuvalt, et teabe avaldamise eeskirjad ja tavad on ametiasutuste lõikes erinevad¹⁵¹. Avaliku teabe läbipaistvuse tagamiseks on tehtud üleskutse luua spetsiaalne organisatsioon¹⁵². 2024. aasta meedia mitmekesisuse seire järgi on teabe saamise õiguse kaitsega seotud riskitase endiselt keskmine, kuid kahe aastaga langenud¹⁵³. Seega on eelmistel aastatel antud soovitusel osas liigutud mõnevõrra edasi.

Eesti ajakirjanike kaitse raamistik on endiselt stabiilne, kuigi poliitikute ja ettevõtjate võetavaid võimalikke õiguslikke meetmeid on nimetatud kasvavaks ohuks. 2024. aasta meedia mitmekesisuse seires on leitud, et põhiseaduses sätestatud sõnavabaduse õiguskaitse on tugev ja seda rakendatakse praktikas hästi¹⁵⁴. Selles leitakse, et sõnavabaduse kaitsega

¹⁴⁵ Nagu on märgitud dokumendis „2022. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 11.

¹⁴⁶ Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 9 ja 28. Euroopa Parlamendi väljaanne „Flash Eurobarometer: News & Media Survey 2023“: kuigi Eesti on nende liikmesriikide hulgas, kus kodanike usaldus avalik-õiguslike tele- ja raadiojaamade (sh veebimeedia) vastu on suurim, on see aastatel 2022–2023 mõnevõrra vähenenud.

¹⁴⁷ „2022. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 2; „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 2. Komisjoni hinnangul on „tehtud teatavaid edusamme selle suunas, et teabe saamise õigust rakendataks praktikas järjepidevalt ja tulemuslikult, võttes arvesse ametlikele dokumentidele juurdepääsu Euroopa norme“.

¹⁴⁸ Nagu on märgitud dokumendis „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“, lk 15.

¹⁴⁹ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus justiitsministeeriumilt saadud teave; justiitsministeeriumi (2024) avalik teave.

¹⁵⁰ Eesti avaandmete portaal.

¹⁵¹ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Pressinõukogult ja Eesti Ajakirjanike Liidult saadud teave. Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 8.

¹⁵² Mediadecom (2023), „Recommendations for media governance – Policy Brief“, lk 29. Olgu märgitud, et ametiasutuste sõnul teostab Andmekaitse Inspektsioon järelevalvet ka avaliku teabe seaduse ja selle alusel kehtestatud õigusaktide täitmise üle t (vt avaliku teabe seaduse § 44–53).

¹⁵³ Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 13.

¹⁵⁴ Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 12.

seotud oht on väike ja varasema aastaga võrreldes langenud¹⁵⁵. Pärast õigusriigi olukorda käsitlevat 2023. aasta aruannet ei ole Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse edendamise platvormil Eesti kohta ühtegi uut hoiatusteadet avaldatud¹⁵⁶ ja meediavabaduse kaardistamise platvormil on registreeritud üks hoiatusteadet¹⁵⁷. Ajakirjanike kaitsega seotud olukord on püsinud stabiilsena. Poliitikute ja ettevõtjate võetavaid võimalikke õiguslikke meetmeid on aga nimetatud kasvavaks ohuks, mis ähvardab eelkõige uurivaid ajakirjanikke¹⁵⁸.

IV. MUUD KONTROLLI- JA TASAKAALUSTUSSÜSTEEMIGA SEOTUD INSTITUTSIOONILISED KÜSIMUSED

Eesti on parlamentaarne vabariik, millel on ühekojaline parlament (Riigikogu). Eestis ei ole konstitutsioonikohut, kuid Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium võib teha põhiseaduslikkuse järelkontrolli, sealhulgas teatavatel tingimustel põhiseaduslikkuse järelevalve taotluse alusel¹⁵⁹. Lisaks kohtusüsteemile on kontrolli- ja tasakaalustussüsteemis oma osa soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinikul¹⁶⁰ ja õiguskantsleri (ombudsmani) bürool, mis on riiklik inimõiguste asutus¹⁶¹. Avalikkuse ja sidusrühmade kaasamist avalikesse küsimustesse toetavad arenenud infotehnoloogia- ja kommunikatsioonivahendid.

Riigikogu õigusloomeprotsessis märkimisväärsed viivitusi võimaldavate menetluste sage kasutamine on viinud selleni, et valitsus kasutab seaduseelnõude vastuvõtmiseks sagedamini kiirendatud menetlemist. Sidusrühmad on teatanud, et aruandeperioodil on Riigikogu õigusloomeprotsessi takistamiseks kasutatud võimalust esitada iga seaduseelnõu kohta hulgaliselt muudatusettepanekuid,¹⁶² mis aeglustavad vastuvõtmise protsessi¹⁶³. Valitsus on sagedamini kasutanud põhiseaduse sätet, mis võimaldab tal siduda hääletamine konkreetse seaduse üle usaldushääletusega¹⁶⁴. Selle menetluse eesmärk on kiirendada

¹⁵⁵ Meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 12–13.

¹⁵⁶ Euroopa Nõukogu ajakirjanduse ja ajakirjanike turvalisuse kaitse edendamise platvorm, Eesti.

¹⁵⁷ See on seotud venekeelse uudisteportaali peatoimetaja vara lõhkumisega; <https://www.mfr.eu/monitor/>.

¹⁵⁸ 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Pressinõukogult ja Eesti Ajakirjanike Liidult saadud teave. Mediadelcom (2023), „Recommendations for media governance – Policy Brief“, lk 28; meedia mitmekesisuse seire (2024), Eestit puudutav aruanne, lk 14. Peale selle väljendasid sidusrühmad 2023. aasta septembris muret vahejuhtumi pärast, milles avaliku elu tegelane esitas kohtuvälise nõude autori vastu, kes oli kirjutanud aramusartikli tema väidetavate ärisidemete kohta Venemaaga. 2024. aastal Eestisse tehtud riigikülastuse käigus Eesti Pressinõukogult ja Eesti Ajakirjanike Liidult saadud teave.

¹⁵⁹ Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 4 kohaselt võivad taotluse Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile esitada Vabariigi President, õiguskantsler, kohaliku omavalitsuse volikogu ja Riigikogu. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 9 kohaselt on võimalik ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuotsuse või -määruse alusel.

¹⁶⁰ Eesti võrdõigusasutus.

¹⁶¹ Õiguskantsleril on ulatuslik mandaat, muu hulgas tegutseb ta ÜRO piinamisvastase konventsiooni kohase riikliku ennetusasutusena ja ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni kohase riikliku seireasutusena. Õiguskantsler täidab ka laste ombudsmani ülesandeid.

¹⁶² Mõnel juhul on esitatud üle 2 000 muudatusettepaneku.

¹⁶³ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus õiguskantslerilt, Eesti Advokatuurilt ja Avatud Eesti Fondilt saadud teave.

¹⁶⁴ Põhiseaduse § 98: „Vabariigi Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega. Hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejäärgmisel päeval pärast eelnõu sidumist usaldusküsimusega. Kui Riigikogu ei võta eelnõu vastu, astub valitsus tagasi.“

õigusloomeprotsessi, vältides teatavaid menetlusetappe¹⁶⁵. Need hõlmavad avaliku konsultatsiooni protsessi lühendamist või isegi täielikku ärajätmist ning sidusrühmade otsustusprotsessi kaasamata jätmist¹⁶⁶. Praeguse olukorra tagajärjeks on see, et piiratakse kaasavat avalikku arutelu ja tõenditel põhinevat poliitikakujundamist, mis on kontrolli- ja tasakaalustussüsteemi jaoks oluline¹⁶⁷.

Reformi eelnõus nähakse ette suurem finantsautonoomia õiguskantslerile, kes jätkab aktiivset osalemist õigusriigi põhimõtete järgimise tagamises. Õiguskantsleri institutsioon on ka riiklik inimõiguste asutus (NHRI) ja tal on A-staatuse akrediteering¹⁶⁸. 2024. aasta veebruaris valmistas valitsus õiguskantsleri ja Riigikontrolli finantsautonoomia parandamiseks ette seaduseelnõu¹⁶⁹. Praegu koostatakse nende asutuste eelarvet: pärast rahandusministeeriumile taotluse esitamist peab seda arutama ja selle heaks kiitma valitsus ning seejärel jõuab see Riigikogusse lõplikuks aruteluks ja hääletuseks. Reformi eelnõus nähakse ette õiguskantsleri ja Riigikontrolli otsene juurdepääs Riigikogule nende eelarvete arutamisel, kaotades sellega seoses täitevvõimu rolli¹⁷⁰. Õiguskantsleril on jätkuvalt GANHRI¹⁷¹ A-staatuse akrediteering ja ta jätkab aktiivset tööd õigusriigi põhimõtete kaitsmise nimel. Õiguskantsler esitas 2023. aastal 22 ettepanekut õigusaktide põhiseadusega vastavusse viimiseks¹⁷² ning esitas käimasoleva põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse käigus 13 arvamust¹⁷³. Õiguskantsler ei tuvastanud ühegi läbivaadatud asja puhul põhjust algatada kohtuniku suhtes distsiplinaarmenetlus¹⁷⁴.

1. jaanuari 2024. aasta seisuga oli Eestil pooleli kolme Euroopa Inimõiguste Kohtu põhimõttelise tähtsusega kohtuotsuse täitmine, mida on sama palju kui varasemal aastal¹⁷⁵. Sel ajal oli Eesti viimase kümne aasta pooleliolevate põhimõttelise tähtsusega

¹⁶⁵ Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 95 ja § 135–138. Näiteks võib Riigikogu liige esitada ettekandjale kuni kaks suulist küsimust.

¹⁶⁶ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus õiguskantslerilt, Eesti Advokatuurilt ja Avatud Eesti Fondilt saadud teave. Veneetsia komisjon on märkinud, et kuigi opositsioonil on demokraatlikus ühiskonnas oma roll ja ülesanded, ei tohiks neid võtta pelgalt takistatismehhanismina ning need peaksid oluliselt kaasa aitama otsustusprotsessile. Vt Veneetsia komisjoni aruanne opositsiooni rollist demokraatlikus parlamendis (CDL-AD(2010)025), punkt 156. Lisaks peaks süsteem Euroopa normide kohaselt esindama enamust, kes peaks suutma jätkata oma poliitika elluviimist, ning vastuseis ei tohiks tahtlikult takistada parlamendi tavapäraseid tööd. Vt ka Veneetsia komisjoni arvamus CDL-AD(2010)025, punkt 13, ning kontrollnimekirja parlamendi enamuse ja opositsiooni vaheliste suhete kohta demokraatlikus riigis, punkt 27.

¹⁶⁷ Komisjoni soovitus avaliku poliitika kujundamisse kodanike ja kodanikuühiskonna organisatsioonide kaasamise ja nende sisulise osalemise edendamise kohta, C(2023)8627 final. Eestis leiab 27 % küsitletud ettevõtjatest, et õigusaktide sagedased muudatused või mure õigusloomeprotsessi kvaliteedi pärast on põhjus, miks puudub usaldus investeringute kaitse vastu. 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel, joonis 56.

¹⁶⁸ Ülemaailmse riiklike inimõiguste asutuste liidu (GANHRI) akrediteering.

¹⁶⁹ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus õiguskantslerilt saadud teave.

¹⁷⁰ Eestisse tehtud riigikülastuse käigus õiguskantslerilt saadud teave.

¹⁷¹ Ülemaailmne riiklike inimõiguste asutuste liit.

¹⁷² Riigikogu võttis 15 ettepaneku suhtes järelemeetmeid, samal ajal kui seitsme ettepaneku kohta tagasisidet ei saadud. Eestisse tehtud riigikülastuse käigus õiguskantslerilt saadud teave.

¹⁷³ Vt Eestilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud teave, lk 13.

¹⁷⁴ Vt eelmine allmärkus.

¹⁷⁵ Euroopa Inimõiguste Kohtu otsuse täitmiseks vajalike täitemeetmete vastuvõtmise üle teeb järelevalvet Euroopa Nõukogu ministrite komitee. Komitee jagab tavaliselt riigi vastu suunatud kohtuasjad, mis nõuavad sarnaseid täitemeetmeid, eelkõige üldmeetmeid, rühmadesse ning vaatab need läbi koos. Esimene kohtuasi rühmas määratakse üldmeetmete järelevalve suhtes selle rühma peamiseks kohtuasjaks ning sama rühma

kohtuotsuste määr 15 % (2023. aasta näitaja oli 14 %) ja keskmiselt oli poolelioleva kohtuotsuse täitmiseks kulunud üks aasta ja viis kuud (2023. aastal 11 kuud)¹⁷⁶. Mis puudutab maksetähtaegadest kinnipidamist, siis 31. detsembri 2023. aasta seisuga maksete kinnitamist ootavaid juhtumeid ei olnud (sama mis 2022. aastal)¹⁷⁷. 1. juuli 2024. aasta seisuga oli täitmisele pööramata põhimõttelise tähtsusega kohtuotsuste arv kasvanud kolmele¹⁷⁸.

Loobutud on tavast, mille kohaselt eraldatakse rahalisi vahendeid kodanikuühiskonna organisatsioonidele Riigikogu kaudu ilma konkreetsete kriteeriumideta. Eesti kodanikuühiskonna tegevusruumi loetakse avatuks¹⁷⁹. Et seda veelgi tugevdada, loobus valitsuskoalitsioon tavast kasutada riigi eelarverida, kus Riigikogu liikmed saavad ilma selgete kriteeriumide või hindamismenetlusteta jaotada toetusi kodanikuühiskonna organisatsioonidele. Kui 2023. aasta eelarves anti toetust 478 üksusele,¹⁸⁰ siis 2024. aasta eelarvest selliseid toetusi kodanikuühiskonna organisatsioonidele ei antud¹⁸¹.

korduvad kohtuasjad saab sulgeda, kui leitakse, et on võetud kõik võimalikud individuaalmeetmed, mis on kaebajale rikkumise heastamiseks vajalikud.

¹⁷⁶ Kõik arvud on esitanud European Implementation Network ja need põhinevad 1. jaanuari 2024. aasta seisuga pooleliolevate asjade arvul. Vt European Implementation Networkilt õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande koostamiseks saadud tagasiside, lk 3.

¹⁷⁷ Euroopa Nõukogu (2024), „Supervision of the execution of judgments decisions of the European Court of Human Rights – 17th Annual Report of the Committee of Ministers“ – 2023, lk 137.

¹⁷⁸ Andmed pärinevad Euroopa Nõukogu veebipõhisest andmebaasist (HUDOC).

¹⁷⁹ Vt Ülemaailmse Kodanikualgatuse Ühenduse (CIVICUS) Eestile antud reiting. Hinnangud on viieastmelisel skaalal määratletud järgmiselt: avatud, piiratud, takistatud, allasurutud ja suletud.

¹⁸⁰ Vt 2023. aasta riigieelarve seadus. Individuaalsete toetuste summa jäi vahemikku 2 000 – 39 000 eurot; toetusteks eraldatud kogusumma oli 3 390 000 eurot.

¹⁸¹ 2023. aasta riigieelarve seadus.

I lisa. Allikate loetelu tähestikulises järjekorras*

* Loetelu õigusriigi olukorda käsitleva 2024. aasta aruande konsultatsiooni raames saadud tagasiside kohta on esitatud veebisaidil https://commission.europa.eu/publications/2024-rule-law-report-targeted-stakeholder-consultation_et.

CIVICUS, „Monitor tracking civic space – Estonia“ („Kodanikuühiskonna tegevusruumi seire – Eesti“) (<https://monitor.civicus.org/country/estonia/>).

Delfi (2023), „Peaministri abikaasa esitas „hingeliste üleelamiste“ eest teda kritiseerinud Valdar Parvele kahjunõude“ (<https://www.delfi.ee/artikkel/120235091/peaministri-abikaasa-esitas-hingeliste-uleelamiste-eest-teda-kritiseerinud-valdar-parvele-kahjunoude>).

Delfi (2023), „Tööjõuturul paistab lahendus. Ettevõtted said majandusministeeriumilt lootustandva sõnumi“ (<https://arileht.delfi.ee/artikkel/120252218/toojouturul-paistab-lahendus-ettevotted-said-majandusministeeriumilt-lootustandva-sonumi>).

Eesti Ajakirjanike Liit (2023), Eesti Ajakirjanike Liidu avaldus Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ameti ettepanekust (<https://eal.ee/pr/20230704.html>).

Eesti avaandmete portaal: <https://avaandmed.eesti.ee/>.

Eesti Meediaettevõtete Liit (2023), „Euroopa ja maailma meediakirjastajad taunivad Eestis ajakirjanduse käibemaksu tõstmist“ (<https://meedialiit.ee/euroopa-ja-maailma-meediakirjastajad-taunivad-eestis-ajakirjanduse-kaibemaksu-tostmist/>).

Eesti Meediaettevõtete Liit (2023), „Peatoimetajad: Kaja Kallase valitsuse maksureform kasvatab propaganda ja väliskanalite mõju“ (<https://meedialiit.ee/peatoimetajad-kaja-kallase-valitsuse-maksureform-kasvatab-propaganda-ja-valiskanalite-moju/>).

Eesti Vabariigi Valitsus (2021), „Huvide konflikti vältimise juhised ministritele ja nende nõunikele“.

Eesti Vabariigi Valitsus (2021), „Lobistidega suhtlemise hea tava ametiisikutele“. Kokkuvõtte lobikohtumistest.

ERR (2021), „Education ministry seeking close to €120,000 in damages from ex-minister“ (<https://news.err.ee/1608429668/education-ministry-seeking-close-to-120-000-in-damages-from-ex-minister>).

ERR (2022), „Riigiprokuratuur esitas Kersti Krachtile ja Hillar Tederile süüdistuse“ (<https://www.err.ee/1608551818/riigiprokuratuur-esitas-kersti-krachtile-ja-hillar-tederile-suudistuse>).

ERR (2023), „Belitšev: Central Criminal Police, PPA officials involved in fraud case“ ([Central Criminal Police, PPA officials involved in fraud case | News | ERR](https://news.err.ee/1609138859/erjk-orders-parties-to-return-donations-to-salk-foundation)).

ERR (2023), „ERJK orders parties to return 'donations' to SALK Foundation“ (<https://news.err.ee/1609138859/erjk-orders-parties-to-return-donations-to-salk-foundation>).

ERR (2023), „Estonian customs chief, PPA director detained on fraud-related suspicions“ ([Estonian customs chief, PPA director detained on fraud-related suspicions | News | ERR](https://news.err.ee/1609114199/soonvald-kallase-abikaasa-kahjunoue-naitab-soovi-ajakirjandust-vaigistada)).

ERR (2023), „Soonvald: Kallase abikaasa kahjunõue näitab soovi ajakirjandust vaigistada“ (<https://www.err.ee/1609114199/soonvald-kallase-abikaasa-kahjunoue-naitab-soovi-ajakirjandust-vaigistada>).

ERR (2023), Uku Toom, „Ratas: Center Party leadership is split“, (<https://news.err.ee/1609027439/ratas-center-party-leadership-is-split>).

ERR (2024), „Draft bill to enable fines for Estonian care homes showing Russian TV channels“ (<https://news.err.ee/1609250574/draft-bill-to-enable-fines-for-estonian-care-homes-showing-russian-tv-channels>).

ERR (2024), „Kohus mõistis Tallinna Sadama asjas süüdistatavad õigeks“ (<https://www.err.ee/1609382540/kohus-moistis-tallinna-sadama-kohtuasjas-suudistatavad-oigeks>).

ERR (2024), „Ringkonnakohus mõistis Tederi, Korbi ja Keskerakonna Porto Franco kaasuses süüdi“ (<https://www.err.ee/1609285767/ringkonnakohus-moistis-tederi-korbi-ja-keskerakonna-porto-franco-kaasuses-suudi>).

ERR news (2023), „Biggest pay rise ever for senior civil servants in four years' time“ (<https://news.err.ee/1609197688/biggest-pay-rise-ever-for-senior-civil-servants-in-four-years-time>).

ERR news (2023), „Interior minister does not support TTJA's media monitoring proposal“ (<https://news.err.ee/1609025291/interior-minister-does-not-support-ttja-s-media-monitoring-proposal>).

Ettevõtluseetikat, korruptsiooni ja majanduskuritegusid käsitlev õppematerjal ([Ettevõtluseetikat, korruptsiooni ja majanduskuritegusid käsitlev õppematerjal](https://www.ettevotluseetikat.ee/ettevotluseetikat-korruptsiooni-ja-majanduskuritegusid-kasitlev-oppematerjal) | [Korruptsioon.ee](https://www.korruptsioon.ee/)).

Euromedia Ownership Monitor (2023), „Country report by Halliki Harro-Loit and Urmas Loit“ (<https://media-ownership.eu/findings/countries/estonia/>).

Euroopa Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu (2024), „Contribution of the CCBE for the 2024 Rule of Law Report“.

Euroopa Ajakirjandus- ja Meediavabaduse Keskus, „Mapping Media Freedom - Estonia“ (<https://www.mappingmediafreedom.org/>).

Euroopa kohtunike konsultatiivnõukogu arvamus nr 15 kohtunike spetsialiseerumise kohta (2012).

Euroopa Komisjon (2020), „2020. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“.

Euroopa Komisjon (2021), „2021. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“.

Euroopa Komisjon (2022), „2022. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“.

Euroopa Komisjon (2023), „2023. aasta aruanne õigusriigi kohta – Peatükk õigusriigi olukorra kohta Eestis“.

Euroopa Komisjon (2023), komisjoni soovitus avaliku poliitika kujundamise kodanike ja kodanikuühiskonna organisatsioonide kaasamise ja nende sisulise osalemise edendamise kohta (C(2023)8627 final).

Euroopa Komisjon (2024), 2024. aasta ELi õigusemõistmise tulemustabel.

Euroopa Nõukogu, ajakirjanduse ja ajakirjanike turvalisuse kaitse edendamise platvorm – Eesti, <https://fom.coe.int/en/pays/detail/11709506>.

Euroopa Nõukogu ministrite komitee (2010), soovitus Rec(2010)12 liikmesriikidele kohtunike sõltumatuse, töö tulemuslikkuse ja vastutuse kohta.

Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon (2010), „Report on the role of the opposition in a democratic parliament“ (CDL-AD(2010)025).

Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon (2020), „Bulgaria – Urgent interim opinion on the draft new constitution“ (CDL-AD(2020)035).

Euroopa Parlament (2023), väljaanne „Flash Eurobarometer: News & Media Survey 2023“, EB-ID; FL012EP (<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3153>).

Euroopa Prokuratuur (2024), 2023. aasta aruanne. Meedia mitmekesisuse ja meediavabaduse keskus (2024), 2024. aasta meedia mitmekesisuse seire – Eestit puudutav aruanne.

European Implementation Network (2023), European Implementation Networkilt õigusriigi olukorda käsitleva 2023. aasta aruande koostamiseks saadud tagasiside.

Eurostat, European Statistical Monitor (<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/dashboard/european-statistical-monitor/?countries=EU,EA&indicator=DB>).

GRECO (2021), viies hindamisvoor – Compliance report on Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies.

Juhised korruptsiooni ennetamiseks haridusasutustes (<https://www.korruptsioon.ee/et/juhendid-kkk/korruptsiooniennetus-ja-huvide-konflikti-valtimine-oppeasutustes>).

Justiitsministeerium (2021), „Korruptsioonivastane tegevuskava 2021–2025“ (<https://www.korruptsioon.ee/sites/default/files/2023-07/anticorruptionactionplan20212025%20%281%29.pdf>).

Justiitsministeerium (2024), avalik teave, <https://www.just.ee/era-ja-avalik-oigus/haldusoigus/avalik-teave>.

Kohtuotsus, Euroopa Liidu Kohus, 27. veebruar 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses, C-64/16, ECLI:EU:C:2018:117.

Korruptsiooniennetuse kontaktid ministeeriumides, <https://www.korruptsioon.ee/et/korruptsiooniennetus/korruptsiooniennetuse-kontaktid-ministeeriumides>.

Korruptsioonivaba Eesti, vihjeandjate teabe- ja nõustamiskeskus (ALAC), [Advocacy and Legal Advice Centre | Korruptsioonivaba Eesti \(transparency.ee\)](https://www.transparency.ee).

Korruptsioonivaba Eesti, „Vihjeandmise meetmed: e-kursus praktikutele“ (<https://transparency.ee/vihjeandmise-meetmed-e-kursus-praktikutele>).

Korruptsioonivaba Eesti (<https://transparency.ee/uudiskirjad/oktoober-november-2023>).

Kultuuriministeerium (2024), Eesti Rahvusringhäälingu seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus (<https://eelroud.valitsus.ee/main/mount/docList/55e271c7-bce4-4343-819e-d7158d90f77b#c2g6RmI8>).

Lauk, E., Oller Alonso, M. & Harro-Loit, H. (2024), „Monitoring Mediascapes – A Premise of Wisdom-Based EU Media Governance“.

Mediadelcom (2023) „Recommendations for media governance - Policy Brief“ (<https://www.mediadelcom.eu/publications/d55-recommendations/>).

Piirideta Reporterid, 2024, ajakirjandusvabaduse indeks, Eesti, <https://rsf.org/en/estonia>.

Politico (2022), „Welcome to Europe’s inflation hotspot: Estonia“ (<https://www.politico.eu/article/estonia-europe-inflation-hotspot-eurozone-russia-ukraine-war-economy/>).

Postimees (2023), „Keskkriminaalpolitsei mured: erasektori korruptsioon ning valimiskampaanias kuriteokaebusi esitavad omavalitsused“ (<https://www.postimees.ee/7917372/keskkriminaalpolitsei-mured-erasektori-korruptsioon-ning-valimiskampaanias-kuriteokaebusi-esitavad-omavalitsused>).

Riigikogu (2021), rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu.

Teabe kvaliteedi hindamise ja järjestamise kriteeriume on kirjeldatud siin: [Lobikohtumiste teemad | Tableau Public, Appointment details | Korruptsioon.ee](https://www.korruptsioon.ee/lobikohtumiste-teemad-tableau-public-appointment-details).

Transparency International (2024), „Korruptsiooni tajumise indeks 2023“.

Töölasest Euroopa Liidu õiguse rikkumisest teavitaja kaitse seadus, 15. mai 2024.

Töölasest Euroopa Liidu õiguse rikkumisest teavitaja kaitse seaduse eelnõu (257 SE), algatud 11. september 2023.

Vabariigi Valitsuse seaduse (Vabariigi Valitsuse seadus – Riigi Teataja) muudatus, mis võeti vastu 1. augustil 2022 (jõustus 19. augustil 2022).

Vabühenduste Liit, „Läbipaistva huvikaitse hea tava“ (<https://heakodanik.ee/labipaistva-huvikaitse-hea-tava/>).

II lisa. Eestisse tehtud riigikülastus

Komisjoni talitused korraldavad 2024. aasta veebruaris virtuaalsed kohtumised järgmiste asutuste ja organisatsioonidega:

- Avatud Eesti Fond
- Eesti Advokatuur
- Eesti Ajakirjanike Liit
- Eesti Kohtunike Ühing
- Eesti Rahvusringhääling
- erakondade rahastamise järelevalve komisjon
- justiitsministeerium
- Kaitsepolitsei amet
- kohtute haldamise nõukoda
- Korruptsioonivaba Eesti
- kultuuriministeerium
- Politsei- ja Piirivalveamet
- Pressinõukogu
- prokuratuur
- Riigikogu korruptsioonivastane erikomisjon
- Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium
- Riigikohus
- Riigikontroll
- siseministeerium
- Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet
- välisministeerium
- Õiguskantsleri Kantselei

* Komisjon arutab õigusriigi üldküsimumisi ka mitmel kohtumisel järgmiste organisatsioonidega:

- Amnesty International EU
- avatud ühiskonna toetusfondid
- Culture Action Europe
- Civil Rights Defenders
- Civil Society Europe
- Democracy Reporting International
- Euroopa Ajakirjanike Liit
- Euroopa demokraatia- ja tehnoloogiakeskus
- Euroopa Filantroopia Assotsiatsioon
- Euroopa kodanike foorum
- Euroopa kodanikuvabaduste liit
- Euroopa mittetulundusõiguse keskus
- Euroopa Noortefoorum
- Euroopa partnerlus demokraatia nimel
- Euroopa vabatahtliku töö keskus

- Free Press Unlimited
- International Press Institute
- Irish Council for Civil Liberties
- JEF Europe (Noored Euroopa Föderalistid)
- PICUM
- Piirideta Reporterid
- Rahvusvaheline Inimõiguste Föderatsioon
- Rahvusvahelise pereplaneerimise föderatsiooni Euroopa võrgustik
- SOLIDAR
- Transparency International EU (korrupsioonivastase võitluse organisatsioon).